

**DE GESCHIEDENIS VAN
DE SDAP EN HAAR
OPRICHTERS**

**EEN ZOEKTOCHT NAAR (STEM)RECHT EN SOCIALE RECHTVAARDIGHEID
VOOR GEWONE MENSEN WAAR OOK TER WERELD**

EEN UITGAVE VAN DE PVDA AFDELING BEEKDAELEN
IVM 130 JAAR SOCIAAL DEMOCRATIE IN NEDERLAND

Vrijheidslied <https://www.youtube.com/watch?v=9gjRZSyTH8Y>

**Op mannen, broeders saam vereenigd
Op burgers sluit u bij ons aan
Uw smart, uw lijden wordt gelenigd
Ras moogt 't uur der vrijheid slaan
Ras moogt 't uur der vrijheid slaan
O worde eens die zware keten
Sinds eeuwen door elk volk getorst
die loodzwaar drukt
loodzwaar drukt op ieders borst
door het vrijheidsvuur vaneen gereten.**

**Op voor de vrijheid
Weg met de slavernij!
Waakt op waakt op
waakt op voor 't heilig
recht der mensen kampen wij
Waakt op waakt op
waakt op voor 't heilig
recht der mensen kampen wij.**

**Wij strijden voor het Recht van allen
Weg alles wat door tegenstreeft
Den poten, weg met den vazallen
voor elk een die op d'aarde leeft
voor elk een die op aarde leeft
is wet: geen rechten zonder plichten
Dus ook geen plichten zonder recht
op dan onterfden onterfden ten gevecht
laat ons het grootsche werk verrichten!**

**Op voor de vrijheid
Weg met de slavernij!
Waakt op waakt op
waakt op voor 't heilig
recht der mensen kampen wij
Waakt op waakt op
waakt op voor 't heilig
recht der mensen kampen wij.**

Op 26 augustus 2024 bestaat de sociaaldemocratie in Nederland 130 jaar.

Ik sta stil bij de oprichting van de SDAP

De voorgeschiedenis en de 12 apostelen komen aan bod. Daarnaast besteed ik aandacht aan de allergrootste onder hen, Pieter Jelles Troelstra. Ik sta stil bij de successen die konden worden geboekt. Maar ook bij de teleurstellingen sta ik stil. Dat laatste is niet onbelangrijk: van fouten uit het verleden moet je immers leren.

De 12 oprichters van de partij werden in die tijd de 12 apostelen genoemd. Het geeft aan dat destijds onder sociaaldemocraten veel gelovigen actief waren. Maar dat hoeft aan de andere kant ook geen verbazing te wekken. De voorganger van de SDAP was de Sociaal Democratische Bond, die zich vanaf het congres in Groningen afkeerde van de parlementaire weg. Dat was voor een aantal leden de aanleiding om uit de SDB te stappen en de SDAP op te richten.

De voorzitter van die SDB was oud-dominee: Domela Nieuwenhuis. Domela Nieuwenhuis werd met steun van de Friese ARP (één van de voormalige bloedgroepen uit het CDA) tot Kamerlid gekozen. Die Domela werd in Friesland door de arme veenarbeiders "Us Verlosser" genoemd (onze verlosser). Zo bezien grossierde de arbeidersbeweging in Bijbelse benamingen.

Om het nog theateraler te maken: de oranjebeweging (Orangisten genoemd) maakte het in die jaren wel erg bont: ze riepen richting Troelstra: hang op, hang op die Troelstra. Het ontbrak er nog maar aan dat ze hem aan het kruis genageld hebben..

Ik hoop met dit boekje u te inspireren. Inspireren om u misschien verder te verdiepen in de geschiedenis van de partij. Overigens kon dit boekje natuurlijk niet geschreven worden zonder de hulp van velen. Op het internet is veel te vinden. En er zijn boeken vol geschreven door mensen die er bij waren op dat moment. Dit boekje heeft niet de intentie om volledig te zijn. Het probeert een handreiking te zijn om u mogelijk nieuwsgierig te maken en u verder te verdiepen in de "rijke" geschiedenis van de partij de SDAP, als deel van de geschiedenis van de Partij van de Arbeid.

Veel leesplezier

Rein Annema

De Oprichting van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij op 26 augustus 1894 in Zwolle

Het is tegen half elf in de ochtend van die zondag de 26e augustus 1894. Een stille straat ergens achteraf in Zwolle. Een degelijk Hollandse straat met huizen niet hoger dan twee verdiepingen. Hier en daar een winkel, een werkplaats. Een stille straat en in die straat twee samengevoegde huizen met tegen de gevel in nuchtere letters ATLAS. Het is de Ossenmarkt en hier de foto. De foto is op dezelfde dag gemaakt. Buiten staat o.a. de heer van der Vegt, één van de oprichters en organisator van de vergadering. Hij woont op dat moment in Zwolle en is onderwijzer. Hij heeft het zaaltje gehuurd. Een vergaderlokaal waar arbeiders hun vergadering beleggen.

Het lokaal is niet groot. Je moet in een smal portiek een zes treden tellende trap op en dan sta je voor een deur. Als je die open maakt zie je daar dat zaaltje waarin 54 mensen de Nederlandse geschiedenis zullen gaan veranderen. Maar dat weten ze dan nog niet..

De kwaliteit van de stoelen laat te wensen over. Het is er op die zomerse morgen toch schemerdonker. Een paar mannen lopen tussen de tafeltjes heen en weer, wachtend tot de vergadering begint. Er zit iemand in de hoek bij het raam. Hij leest. Hij onderscheidt zich van de rest van de aanwezigen. Hij heeft scherpe trekken in het gezicht en is nerveus. De manier waarop hij het stuk bestudeerd doet denken aan een advocaat die vlak voor de rechtszitting begint nog een maal de stukken raadpleegt. Hij heeft eens tegen zijn vader, ondernemer en liberaal, uitgeroepen: "ik moet, het is mijn roeping". Kan hij nu op dit moment bedenken dat hij eens voorzag dat de revolutie in Nederland zou uitbreken in 1918, maar die er toch niet kwam? Hij die vele mensen tijdens de rode dinsdagen als begenadigd spreker mensen voor zich zal gaan innemen?

Er heerst een uitstekende stemming, bij het openen van de vergadering door de katholieke letterzetter (typograaf) uit Maastricht, Vliegen. <http://socialhistory.org/bwsa/biografie/vliegen> Hij heeft er erg veel moeite mee dat hij heeft gebroken met de SDB van Domela Nieuwenhuis. Hij heeft zich 12 jaar voor de bond ingezet, maar het kan niet anders. Hij krijgt bijval voor zijn betoog. Hier zijn de mensen eensgezind. Hier hoeft men niet bang te zijn voor haat, verdachtmaking of laster omdat men een andere mening heeft. Dat was in de club van Domela wel anders. Het simpele feit dat er een sociaaldemocratisch alternatief moest komen, dat staat voor een ieder buiten kijf.

Maar hoe moet die club nu heten? Is het een beweging, een vereniging of een bond. De heer Fortuyn stelt voor er een partij van te maken, de Sociaal Democratische Arbeiders Partij. De heer van der Goes vindt dat veel te breed. Hij stelde voor er een Sociaal Democratische Vereniging van te maken. Uiteindelijk geeft Troelstra de doorslag. Hij omarmt het begrip Partij.

Waarom? Omdat er aan de naam ook zal worden toegevoegd ..in Nederland. Daarmee word een koppeling gelegd tussen Nederland en andere Sociaaldemocratische Partijen in Europa.

De bijeenkomst wordt afgesloten met het Vrijheidslied. Het lied dat op bladzijde 2 staat afgebeeld. Het is een strijdlid, gebaseerd op de muziek van het Franse Volkslied, de Marseaise. Misschien heeft dit lied, dat veel werd gezongen, uiteindelijk de inzet bepaald. De inzet in de jaren 30, waarbij de leiding van de beweging voorop heeft gelopen in het verdedigen van de democratie als leidend beginsel van de partij en heeft zij daarom ook rechtop gestaan in het verzet tegen de barbarij in 1940-1945.

Vliegen sluit de oprichtingsbijeenkomst af: "met een woord aan de kapitalisten, dat ze spoedig zullen inzien geen reden te hebben om zich over deze dag te verheugen". De 54 besnorde mannen, vrouwen doen nog niet mee, zingen uit volle borst. Ze hebben tranen in de ogen en hebben "het hart vol van wat zij ter bereiking van dit ogenblik hebben doorstaan".

In de jaren twintig van de 20ste eeuw verloor de Atlas zijn bestemming als vergaderruimte voor verenigingen. Op dit moment is de Atlas een drank en spijslokaal. Een gedenksteen aan de gevel herinnert nog aan de roemruchte oprichting van de SDAP in 1894. De steen is geplaatst toen de sociaal-democratische beweging 90 jaar oud was.

De twaalf oprichters van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij

De Twaalf Apostelen

Naam, leeftijd en beroep

L. Cohen (30), winkelier
J.A. Fortuyn (39), klerk
A.H. Gerhard (36), schoolhoofd
F. van der Goes (35), schrijver
W.P.G. Helsdingen (44), tapijtwever
H. van Kol (42), ingenieur
H. Polak (26), diamantbewerker
J.H. Schaper (26), schildersknecht
H. Spiekman (20), typograaf
P.J. Troelstra (34), advocaat
H.H. van der Vegt (30), onderwijzer
W.H. Vliegen (32), typograaf

Waar kwamen ze vandaan die apostelen? Bijna allemaal uit de Sociaal Democratische Bond van Domela Nieuwenhuis. Ze hadden het gehad met de partijleider die, eerst Kamerlid was en later tegen de kamer en de parlementaire democratie ageerde. Hij werd, met zijn bond, naar aanleiding van het congres in Groningen in 1893, anarchist. Men wil onder geen beding mee doen met de verkiezingen. De SDP wordt een antiparlementaire, anarchistische beweging. Maar de stemverhoudingen laten zien dat de SDP niet eensgezind is. De motie, die de directe aanleiding is tot de oprichting van de SDAP, wordt aangenomen met een stemverhouding 47 -40. Waarbij nog te vermelden is dat 14 mensen zich onthielden van stemming. Wel dus een meerderheid, maar geen grote. Tot die 40 tegenstemmers behoren de latere oprichters van de SDAP: Troelstra, van Kol en Schaper.

Weinigen in Nederland kennen op dat moment de namen van de oprichters. Radio en TV ontbreken. Je moet het hebben van de kranten. De oprichters van de SDAP zullen snel het politieke krachtenveld mee bepalen.

De twaalf behoorden tot het organiserend comité. Hoewel zij 'de Twaalf Apostelen' werden genoemd, waren ze geen hechte club. Binnen het comité bestonden namelijk grote onderlinge verschillen. Er waren handwerkers en schrijvers, plattelandsbewoners en stadsmensen, mannen van joodse, protestantse en katholieke afkomst en er waren ervaren socialisten en beginnelingen in de politiek. De parlementaire ambitie woog uiteindelijk zwaarder dan de tegenstellingen. Zorgvuldig werden zowel heren als arbeiders in het bestuur van de nieuwe organisatie gekozen.

Verder lezen? http://nl.wikipedia.org/wiki/De_twaalf_apostelen_van_de_SDAP

Klik daar op de afzonderlijke namen en er verschijnt een levensbeschrijving van een ieder.

BIJZONDERHEDEN VAN DE PARTIJ

Beginselen

De SDAP streefde op democratische wijze naar een socialistische maatschappij, waarin voor de arbeidersklasse betere levensvoorwaarden zouden bestaan dan onder het kapitalisme. Dat betekende onder meer dat belangrijke industrieën en de winning van delfstoffen in handen van de staat dienden te komen. De partij sloot zich aan bij de Socialistische Internationale, de overkoepelde organisatie van socialistische partijen in Europa.

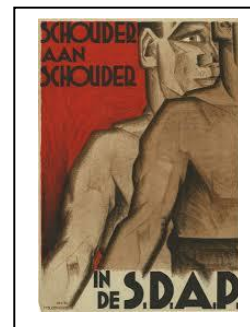
Lange tijd waren strijd voor algemeen kiesrecht en voor een staatspensioen de belangrijkste doelen. Het eerste doel werd in 1919 bereikt, nadat in 1917 al het algemeen mannenkiesrecht was ingevoerd. Naast invoering van een staatspensioen (voor ouderen) kwam de SDAP ook op voor socialezekerheidswetten tegen ziekte, invaliditeit en werkloosheid en voor verbetering van arbeidsomstandigheden (achturige werkdag) en inkomens van werkende.

In de crisisjaren (1929-1940) was de SDAP voorstander van een actieve rol van de overheid om de economie te stimuleren. In 1935 kwamen SDAP en NVV met het 'Plan van de Arbeid' <http://www.geschiedenis24.nl/ovt/afleveringen/1999/Ovt-25-04-1999/Column-van-Willem-Drees-Plan-van-de-Arbeid-1935.html> dat onder andere voorzag in openbare werken ter bevordering van het economisch leven.

Tot midden jaren dertig werd invoering van een republiek nagestreefd. Vanaf 1934 was dit niet langer een strijdpunt. De SDAP wees ook nationalisme af. Op defensiegebied werd tot de Eerste Wereldoorlog gekozen voor een volksleger met een algemene oefenplicht. Na 1918 werd gestreden voor nationale en internationale ontwapening. Onder invloed van de Duitse herbewapening en het opkomende nationaalsocialisme werd dit standpunt in 1934 verlaten.

Andere strijdpunten van de SDAP

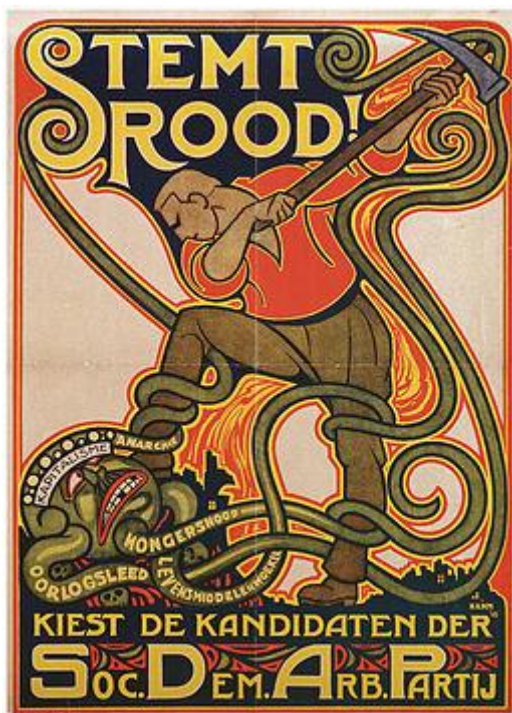
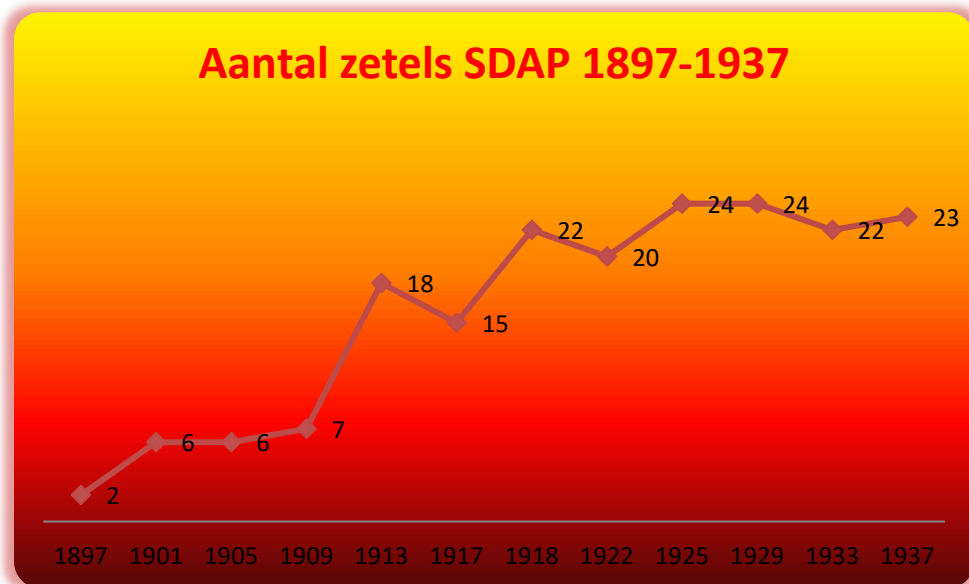
- Afschaffing van de Eerste Kamer
- Invoering van een referendum
- Zelfbestuur voor Nederlands-Indië
- Kosteloze rechtsbijstand en verpleging
- Gelijke rechten voor mannen en vrouwen
- Verbetering van het openbaar onderwijs
- Bestrijding van drankmisbruik

Successen

De successen moeten geplaatst worden tegen de achtergrond van de stijging van het aantal zetels in de kamer, maar ook tegen de achtergrond van tijdelijke coalities en uitruil van onderwerpen. Zo kon het algemeen kiesrecht voor mannen in 1917 pas worden gerealiseerd met een compromis tussen partijen. De confessionele partijen wilden het bijzonder onderwijs gelijkstellen aan het openbaar onderwijs. In 1919 werd dat dan ook beide zaken vastgelegd in de Grondwet en werd ook het algemeen vrouwenkiesrecht doorgevoerd. Andere successen: de 8-urendag, snel nadat Troelstra de revolutie had afgekondigd en was een onbedoeld neveneffect van deze mislukking.

Wetten die snel werden gerealiseerd, waren de Veiligheidswet (1895), de Leerplichtwet (1900) met een bevoegdheid voor gemeenten om voedsel en kleding beschikbaar te stellen, de Ongevallenwet, de Woningwet (1901) en de Mijnwet met 8,5 uredag voor mijnwerkers in 1904. In 1913 wordt het staatspensioen ingevoerd. Toen kwam ook de Invaliditeitswet. In 1916 werd de werkloosheidsverzekering ingevoerd. In 1918 werd het mogelijk gemaakt om als landarbeider grond te pachten.

Wat opvalt, is dat in 1913 het aantal zetels meer dan verdubbelt. Van 7 naar 18 zetels. Dat ligt wellicht aan de grote betogingen voor algemeen kiesrecht, de rode dinsdagen. In 1918 stijgt de aanhang naar 22 zetels. Dan is het algemeen mannenkiesrecht ingevoerd. De partij profiteert niet van de invoering van het vrouwenkiesrecht. Het zetelaantal daalt met 2 zetels. Dat wordt toegeschreven aan het aantal conservatief (liberaal) en confessionele vrouwen die uiteraard nu ook mogen stemmen.

Ontwikkeling zetelaantal

In 1897 wonnen de sociaal-democraten de verkiezingen in de districten Tytsjerksteradiel en Enschede en werden Pieter Jelles Troelstra en Henri van Kol tot leden van de Tweede Kamer gekozen. 3 jaar na de oprichting kwam de SDAP dus in de kamer. Een kamer die niet werd gekozen door arbeiders. Alleen mannen die belasting betaalden hadden kiesrecht.

En lijsten bestonden er toen ook nog niet. Men werd via het district in de kamer gekozen. Per district werd vastgesteld wie de absolute meerderheid had. Dit systeem van districtenstelsels is nog steeds in Engeland in gebruik. Pas in 1919 werd het algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen ingevoerd met een systeem van evenredige vertegenwoordiging. Dat had grote gevolgen voor de zetelverdeling in de Tweede Kamer en ook voor de gemeenteraden. Vanaf dat moment heeft de SDAP zo rond de 20% aan zetels bezet. Op een kamer die 100 leden telde, was dat dus ongeveer 20 zetels.

Electoraat

De SDAP had aanvankelijk vooral aanhang onder geschoolde arbeiders, jonge intellectuelen (advocaten, ingenieurs, predikanten) en onderwijzers. Na de uitbreiding van het kiesrecht kwamen de kiezers uit alle lagen van de bevolking, waarbij arbeiders de hoofdmoot vormden. Veel SDAP'ers waren onkerkelijk, maar onder hen waren ook Nederlands-hervormde, doopsgezinden en remonstranten. Katholieken waren er nauwelijks in de SDAP.

De SDAP had een sterke positie in Friesland, Oost-Groningen en de Twentse industriesteden, evenals in de Zaanstreek en de vier grote steden. Na het opbouwen van een partijorganisatie en een netwerk van propagandisten groeide de aanhang in andere delen van het land. Na de Eerste Wereldoorlog en de invoering van het algemeen mannenkiesrecht bleef de electorale groei van de SDAP achter bij de verwachtingen. In het Zuiden had zij betrekkelijk weinig aanhang. Rotterdam en Amsterdam waren 'rode' bolwerken, waar SDAP'ers meestal diverse wethoudersposten bekleedden. Voorbeelden zijn Wibaut, Drees, Schaper, Polak en van der Tak.

Dat veranderde pas midden jaren '30 toen de SDAP zich zowel op het gebied van de defensie als ten aanzien van haar republikeinse gezindheid gematigder ging opstellen. De muiterij op de kruiser 'De Zeven Provinciën' in 1933, waarvoor de SDAP begrip toonde, versterkte de bestaande antisocialistische geluiden in andere partijen. Het werd militairen enige tijd verboden lid te zijn van de SDAP.

Regeringsdeelname

Lange tijd was deelname van de SDAP aan een kabinet ondenkbaar. Enerzijds wees de SDAP tot de Eerste Wereldoorlog zelf samenwerking met andere (burgerlijke) partijen af. Anderzijds voelden de christelijke partijen niets voor een dergelijke samenwerking, omdat de SDAP als revolutionair en antichristelijk werd beschouwd. In 1925 formuleerde de katholieke voorman Nolens de leer van de uiterste noodzaak: alleen in uiterste noodzaak zou de RKSP samen met de SDAP in een kabinet gaan zitten. Die 'uiterste noodzaak' ontstond in 1939 nadat het kabinet-Colijn IV i door een intern conflict was gevallen, en een door Colijn gevormd minderheidskabinet direct naar huis was gestuurd. De SDAP leverde in het tweede kabinet-De Geer Albarda en Van den Tempel als minister. Vanwege de dreigende oorlog moet dit kabinet als een noodb kabinet worden gezien, waarbij de SDAP programmatisch slechts beperkt invloed kon uitoefenen.

Pieter Jelles Troelstra

Dichter, Advocaat en vooral Politicus

Troelstra heeft aan de wieg gestaan van de SDAP en gedurende een periode van ruim dertig jaar een leidende rol daarin gespeeld.

Zijn roem dankt hij niet alleen aan zijn kwaliteiten als propagandist in woord en geschrift, maar mede aan zijn parlementair optreden in de Tweede Kamer.

Vandaar dat wij hier een afzonderlijk hoofdstuk aan hem wijden.

Als jong advocaat is hij in Leeuwarden in aanraking gekomen met de democratische en socialistische stromingen in het gewest Friesland. Deze Friese achtergrond is van wezenlijk belang geweest in het leven van de man die de leider van de Nederlandse sociaaldemocratie zou worden, al heeft hij zijn geboortegrond in 1893 verlaten om zijn verdere leven in het westen des lands te leiden. Eerst in Utrecht, daarna in den Haag.

Vooraf door zijn begaafdheid als parlementair woordvoerder, als redenaar op volksvergaderingen alom in het land en als journalist van *Het Volk*, waarvan hij hoofdredacteur werd, wist hij de jonge partij een snel groeiende aanhang onder de arbeidersklasse en de kleine burgerij te bezorgen. Ook uit de kring van intellectuelen en kunstenaars stroomden waardevolle krachten tot de SDAP toen. Een periode van opgang was begonnen, die onderbroken werd door de gevolgen van een algemene staking, afkondigd door de hele arbeidersbeweging en tegen de WURG-wetten van Abraham Kuiper. De actie eindigde in een grote nederlaag.

Troelstra trachtte de stromingen binnen de partij te overbruggen. Er was een groeiende populariteit bij de arbeidersaanhang, dat op zijn charisma berustte. Er volgden jaren van snelle stijging van het aantal leden en de kiezers. Veel indruk maakten de grote betogingen voor algemeen kiesrecht, de Rode Dinsdagen, die onder Troelstra's aanvoering op Prinsjesdag werden gehouden. Daardoor volgde een grote overwinning bij de verkiezingen van 1913. Tot 1939 bleef de SDAP echter buiten de regering.

Hij werd, gelet op de revoluties in Engeland, Rusland maar vooral Duitsland, door revolutionaire gevoelens overmeesterd. In november 1918 kondigde hij in de Tweede Kamer aan dat de arbeidersklasse de politieke macht zou overnemen. Binnen een week moest hij erkennen zich in de schatting van de machtsverhoudingen vergist te hebben.

Troelstra bleef gedurende zijn laatste actieve politieke jaren (tot 1925) zijn visie op een eventueel ook revolutionaire weg naar een socialistische samenleving handhaven. Hij steunde bovenal op zijn ongeëvenaarde, ook na 1918, ongeschokte populariteit onder de achterban van de partij. Troelstra trok zich in 1925 om gezondheidsredenen uit al zijn politieke functies terug. Op een gezamenlijk congres van SDAP en NVV viel hem een grootse hulde ten deel. Hij schreef daarna zijn memoires, *Gedenkschriften*. Zijn begrafenis in 1930 werd opnieuw een demonstratie van de aanhankelijkheid van de gehele, mede door hem groot geworden beweging van de sociaaldemocratische arbeiders. 60.000 tot 70.000 mensen waren op zijn begrafenis in den Haag.